

گزارش پژوهشی :

بررسی ظرفیت‌ها و فرصت‌های همکاری اقتصادی ایران با عراق

انديشكده اقتصاد مقاومتي

گروه توليد و تجارت

ارديبهشت ماه ۱۴۰۰

رهبر معظم انقلاب: علاج برون رفت از مشکلات کشور «اقتصاد مقاومتی» است.

معرفی اندیشکده اقتصاد مقاومتی

اندیشکده اقتصاد مقاومتی یک کانون تفکر با مأموریت «تصمیم سازی برای حل مسائل اقتصاد کشور در راستای تحقق اقتصاد مقاومتی» است که در سال ۱۳۹۵ فعالیت رسمی خود را آغاز نمود.

شناسایی شبکه مسائل در هر حوزه موضوعی، طراحی راهکار برای حل مسائل احصاء شده و هم‌اندیشی جهت ارزیابی و تدقیق آن، بررسی تجربیات جهانی، طرح مباحث در فضای نخبگانی و رسانه‌ای و پیگیری راهکارهای ارائه شده از دستگاه‌ها و مسئولین مرتبط به منظور اتخاذ تصمیمات لازم، از جمله فعالیت‌هایی است که در اندیشکده انجام می‌شود.

علاقه‌مندان می‌توانند از طریق سایت Mett.ir با اندیشکده اقتصاد مقاومتی در ارتباط باشند و نظرات، انتقادات و پیشنهادهای خود را در خصوص این گزارش و همچنین سایر فعالیت‌های اندیشکده، مطرح کنند.

بررسی ظرفیت‌ها و فرصت‌های همکاری اقتصادی ایران با عراق

تولید و تجارت	گروه موضوعی:
پژوهشی	نوع گزارش:
۱۴۰۰۰۲۳۱۸	شناسه:
۱۴۰۰/۰۲/۳۱	تاریخ انتشار:
سید حسن محفوظی موسوی	تهیه و تدوین:
روح‌الله مهدوی، محمدمهدی	همکاران:
فامیل محمدی، رضا سهرابی	
محمد امینی‌رعیا	مدیر مطالعه:

خلاصه مدیریتی

هرچند که تجارت خارجی موضوعی اقتصادی است اما با توجه به اثر مستقیم و متقابل سیاست، اقتصاد، فرهنگ و امنیت بر روی یکدیگر، نمی‌توان آن را به صورت مستقل بررسی کرد. به همین دلیل هنگامی که مسئله تجارت خارجی را بررسی می‌کنیم، ناچاریم مسائل امنیت، فرهنگ و سیاست خارجی را نیز در نظر بگیریم. با این ملاحظات مفهوم «اقتصاد محور مقاومت» پدید آمده و در معنای گسترده‌تر «تجارت منطقه‌ای» اهمیت مضاعف می‌یابد.

در میان کشورهای منطقه، همسایه غربی ایران یعنی عراق به نسبت سایر کشورها اهمیت بالاتری دارد زیرا ظرفیت‌های این کشور در رفع نیازهای اقتصادی، امنیتی و فرهنگی ایران بیش از سایرین است.

اهمیت توسعه روابط اقتصادی با عراق از جمله مباحثی است که لمس واقعیت‌های میدانی، جامعه نخبگانی کشور را نسبت به آن اقناع نموده است. در گذشته بسیاری از رسانه‌ها روابط با عراق را نفی می‌نمودند و یا در بهترین حالت نادیده می‌انگاشتند اما در حال حاضر در میان رسانه‌های داخلی، کمتر رسانه‌ای پیدا می‌شود که در موضوع تجارت خارجی به اهمیت بازار عراق اشاره نکند. با این وجود هنوز هم افکار عمومی در ایران به این مهم واقف نشده و تحت تاثیر تبلیغات سوء، روابط با همسایه غربی را صرفاً به چشم یک هزینه می‌نگرد.

عراق حلقه اتصال زمینی اروپا و ترکیه به خلیج فارس است و در کنار سوریه، ایران را به دریای مدیترانه متصل می‌کند. این موقعیت ممتاز ترانزیتی می‌تواند عامل جذب ترافیک حمل و نقل میان آسیا و اروپا باشد و انتظار می‌رود که عراق را به یکی از قطعات اصلی طرح یک کمربند-یک جاده چین تبدیل کند. جمعیت این کشور در سال ۲۰۲۱ بیش از ۴۱ میلیون نفر گزارش شده و میانگین سنی در آن ۲۱ سال است که جوانی این جمعیت را نشان می‌دهد. جمعیت عراق با نرخ زاد و ولد ۳٫۵ فرزند برای هر زن در حال رشد است و پیش بینی می‌شود تا سال ۲۰۵۰ از ۷۰ میلیون نفر نیز فراتر رود. به لحاظ مذهبی ۶۵ تا ۷۰ درصد از عراقی‌ها شیعه، ۳۰ تا ۳۵ درصد اهل تسنن و بخش اندکی نیز از سایر مذاهب هستند. همچنین ۷۵ تا ۸۰ درصد از عراقی‌ها عرب زبان، ۲۰ تا ۲۵ درصد کرد زبان و درصد اندکی نیز ترکمان هستند.

اقتصاد عراق بر سه پایه نفت، زیارت و گردشگری و کشاورزی استوار است. هرچند که در آینده می‌تواند در بخش صنعت و حق عبور جریان حمل و نقل (ترانزیت) جهانی نیز درآمدهای ارزی داشته باشد. این کشور با ۱۴۵ میلیارد بشکه ذخایر نفتی کشف شده، پنجمین دارنده این ماده معدنی در جهان محسوب می‌شود. عراق همچنین با صادرات روزانه ۳٫۵ تا ۴ میلیون بشکه نفت، چهارمین صادرکننده این محصول در جهان است. در ده سال اخیر، سهم نفت از اقتصاد این کشور بین ۳۰ تا ۴۵ درصد بوده است. عراق در سال ۲۰۱۹، ۳٫۵ میلیارد دلار از بخش زیارت و گردشگری درآمد داشته است.

روابط تجاری ایران و عراق پس از تحریم این کشور از سوی مجامع بین‌المللی به دلیل حمله به کویت شکل گرفت و پس از سقوط صدام شدت یافت و رسمیت پیدا کرد. میزان صادرات غیرنفتی ایران به عراق طی سال‌های اخیر رشد بالایی داشته؛ به طوری که طی ۲۰ سال گذشته سهم صادرات به کشور عراق از کل صادرات غیرنفتی ایران از حدود صفر به ۲۲ درصد ارتقاء یافته است.

ایران در سال ۱۳۹۹ قریب به ۷,۴ میلیارد دلار کالا و ۲ میلیارد دلار برق و گاز به عراق صادر کرده است. همچنین در سال ۱۳۹۸ و تا قبل از شیوع کرونا حدود ۲,۶ میلیون نفر عراقی برای زیارت و استفاده از خدمات گردشگری و درمانی به ایران سفر کردند که با میانگین ۱۴۰۰ دلار به ازای هر نفر، معادل ورود ۲,۶ میلیارد دلار ارز به چرخه اقتصاد کشور بوده است. برای درک بهتر این ارقام می‌توان حجم صادرات غیرنفتی به اتحادیه اروپا در ۲۰ سال گذشته را در نظر گرفت که در بهترین حالت از ۱,۵ میلیارد دلار فراتر نرفته است.

بازار عراق در این سالها به بسیاری از صنایع ایران از جمله لبنیات، مصالح ساختمانی، محصولات پلاستیکی، برق و مواد شیمیایی کمک بزرگی نموده؛ به عنوان مثال شرکت‌های کاله و میهن به سبب توسعه بازار و حضور در بازار عراق، به ترتیب در رده‌های ۵۰ شرکت برتر مواد غذایی و ۱۰ شرکت برتر تولیدکننده بستنی در جهان قرار گرفته‌اند و شرکت مپنا نیز با اجرای پروژه‌های متعدد در عراق، قدرت تولید و رقابت‌پذیری خود را ارتقاء داده است.

عراق هم اکنون نیز فرصت‌های بزرگی برای شرکت‌های ایرانی دارد. این کشور پس از حملات داعش و تحمل آسیب‌های فراوان در بخش‌های زیرساختی و تولیدی نیاز به بازسازی دارد که رقم کلی بازسازی آن ۸۸ میلیارد دلار برآورد شده است. دولت عراق برای بازسازی و بهسازی زیرساخت‌های این کشور، حدود ۲۰۰ میلیارد دلار پروژه تعریف نموده است که شرکت‌های ایرانی می‌توانند در اغلب آنها حضور داشته باشند.

درآمدهای بالای نفتی عراق و بازار بزرگ و نقد این کشور می‌تواند به خنثی سازی اثر تحریم‌های اقتصادی آمریکا علیه ایران کمک بزرگی کند. تجارت این کشور عمدتاً بصورت نقد انجام می‌شود و آمریکا نمی‌تواند نظارتی بر آن داشته باشد. همچنین این کشور ۴۱ میلیونی مهمترین بازار زیارت و گردشگری ایران است به طوری که بین ۳۰ تا ۴۰ درصد از زوار و گردشگران ورودی به ایران، عراقی هستند. ایران نیز با رقم ۸۹ درصد بزرگترین سهم را از زوار ورودی به عراق دارد. بدین ترتیب تا قبل از کرونا یک چرخه اقتصادی ۵ میلیارد دلاری بواسطه تردد زوار و گردشگران میان دو کشور شکل گرفته بود.

فرصت‌های ایران در عراق از سه جهت در حال از دست رفتن است. اول سیاست‌های داخلی عراق که به حق دنبال خودکفایی در بسیاری از محصولات است. دوم حضور قدرتمند رقبای ایران که به دنبال منافع خود هستند و سوم دخالت‌های گوناگون دشمنان ایران که تجارت دو کشور را نیز تحت تاثیر قرار می‌دهد. به همین

دلیل لازم است با کسب شناخت درست از ظرفیت‌های این کشور و تعریف صحیح جایگاه آن در پازل تجارت خارجی ایران، برای موانع رفع پیش رو برنامه‌ریزی نمود.

از این رو پیشنهاد می‌شود اقداماتی ساختاری جهت توسعه روابط اقتصادی ایران و عراق از جمله تهیه سند چشم انداز همکاری میان مدت و بلندمدت با عراق و عمق بخشی به روابط اقتصادی، ایجاد کمیته ویژه امور عراق جهت هماهنگ سازی فعالیت‌های همه دستگاه‌های حاضر در عراق و پیگیری مصوبات سفر رئیس‌جمهور، ایجاد ساختار فرعی در بانک مرکزی جهت کنترل و مدیریت شرکت‌های تراستی در عراق در شرایط تحریم، افزایش بودجه صندوق ضمانت صادرات و ایجاد سازوکاری برای استفاده از منابع حاصل از صادرات گاز و برق ایران به عراق جهت ضمانت صادرات، حل مسئله صدور ویزای تجاری و ویزای متعدد برای اتباع دو طرف، ایجاد نمایشگاه دائمی از محصولات ایرانی در شهرهای مهم عراق، تلاش جهت کاهش ریسک سرمایه‌گذاری از طریق حمایت های حقوقی و کمک‌های اطلاعاتی در مورد بازار عراق به سرمایه‌گذاران ایرانی در اولویت پیگیری مسئولان ایرانی و عراقی در کمیسیون مشترک اقتصادی دو کشور باشد.

همچنین زمینه‌های فراوانی برای توسعه همکاری اقتصادی و تجاری با کشور عراق وجود دارد؛ انعقاد قرارداد تجارت دوجانبه میان ایران و عراق به منظور رفع موانع تجاری دو کشور، سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی عراق و ارائه تضمین خرید محصولات اساسی، تاسیس آزمایشگاه‌های مورد نیاز برای کنترل کیفیت کالاهای وارداتی در عراق، تخفیف تعرفه‌ای برای کالاهای وارد شده از عراق به ایران، حمایت از شرکت‌های ایرانی جهت انتقال خطوط تولید به عراق با هدف تولید و فروش در آن کشور یا استفاده از ظرفیت- بازرادات، تکمیل راه آهن شلمچه-بصره، احداث مراکز تشخیص بیماری در عراق با هدف ترویج و توسعه گردشگری سلامت در ایران، ایجاد خطوط لوله مشترک بین ایران، عراق و سوریه، ایجاد پتروپالایشگاه در مرز مشترک ایران و عراق، ایجاد شهرک‌های صنعتی و مناطق آزاد تجاری مشترک، تخصیص خط اعتباری برای ضمانتنامه‌های مورد نیاز شرکت‌های ایرانی، ایجاد کنسرسیوم فعالین ایرانی و ارائه تضامین بین دولتی و تسهیل ارائه خدمات آموزشی به دانشجویان عراقی در ایران، از جمله اقداماتی مهمی است که ایران باید در همکاری با عراق در دستور کار قرار دهد.

فهرست مطالب

مقدمه.....	۱۰
فصل ۱. آشنایی با جغرافیا و سیاست کشور عراق.....	۱۱
۱-۱- جغرافیای کشور عراق.....	۱۱
۲-۱- جمعیت در عراق.....	۱۱
۳-۱- تقسیمات اداری-سیاسی در عراق.....	۱۳
۱-۳-۱- پراکندگی مذاهب و قومیت‌های گوناگون در عراق.....	۱۴
۴-۱- احزاب و جناح‌های سیاسی در عراق.....	۱۵
۱-۴-۱- احزاب شیعی.....	۱۵
۲-۴-۱- احزاب اهل سنت.....	۱۸
۳-۴-۱- احزاب کرد.....	۱۸
فصل ۲. اقتصاد عراق.....	۲۰
۱-۲- نفت.....	۲۰
۲-۲- کشاورزی.....	۲۱
۳-۲- زیارت و گردشگری.....	۲۲
۴-۲- حق عبور.....	۲۲
۵-۲- تجارت خارجی.....	۲۳
۶-۲- بازیگران بزرگ بازار عراق.....	۲۵
۷-۲- بحران‌های اقتصادی عراق.....	۲۶
فصل ۳. آسیب‌شناسی و بررسی جامع مشکلات اقتصادی عراق.....	۲۷
۱-۳- اهداف کلی دولت عراق از اصلاحات.....	۲۹
۱-۳-۱- تغییر نقش دولت از تصدیگری به مدیریت و ایجاد زیرساخت و اعمال حاکمیت.....	۲۹
۲-۳-۱- ایجاد زیرساخت‌های مورد نیاز برای مدیریت مالی.....	۲۹
۳-۳-۱- ایجاد فضای مناسب برای ایجاد اقتصادی زنده، رقابتی، و پویا.....	۲۹
۴-۳-۱- بازسازی و بهسازی نظام مالی و بانکی.....	۲۹
۵-۳-۱- افزایش بهره‌وری.....	۲۹
۶-۳-۱- محافظت از گروه‌های آسیب‌پذیر جامعه در حین و بعد از اجرای اصلاحات.....	۳۰
۲-۳- ریشه‌های مشکلات اقتصادی عراق.....	۳۰
۳-۳- صندوق بازنشستگی و مشکلات آن.....	۳۳
۴-۳- مشکلات مربوط به شرکت‌های دولتی.....	۳۴
۵-۳- مشکلات مربوط به شرکت‌های کوچک و متوسط.....	۳۵
۶-۳- مشکل نرخ ارز.....	۳۷
۷-۳- مشکل بهره‌وری.....	۳۸

- ۳-۸- ناکارآمدی نظام توزیع یارانه ۴۰
- ۳-۹- مشکلات تولید و توزیع برق ۴۰
- ۳-۱۰- فشارهای ناشی از افزایش جمعیت ۴۳
- ۳-۱۱- سقوط درآمدهای نفتی و کسری بودجه ۴۷
- ۳-۱۲- کاهش ارزش دینار و تبعات آن ۵۱
- ۳-۱۳- ضعف در مدیریت مالی ۵۱
- فصل ۴. بازسازی عراق ۵۳
- ۴-۱- بخش اجتماعی ۵۵
- ۴-۱-۱- مسکن ۵۵
- ۴-۱-۲- سلامت و بهداشت ۵۶
- ۴-۱-۳- آموزش ۵۶
- ۴-۱-۴- میراث فرهنگی و گردشگری ۵۷
- ۴-۲- بخش تولید ۵۸
- ۴-۲-۱- کشاورزی و دامداری ۵۸
- ۴-۲-۲- صنعتی و بازرگانی ۵۸
- ۴-۳- زیرساخت‌ها ۵۹
- ۴-۳-۱- برق و انرژی ۵۹
- ۴-۳-۲- حمل و نقل ۵۹
- ۴-۳-۳- نفت و گاز ۶۱
- ۴-۳-۴- فناوری اطلاعات و ارتباطات ۶۲
- فصل ۵. روابط تجاری ایران و عراق و پیشنهادهایی در راستای بهبود آن ۶۳
- ۵-۱- چالش‌های پیش روی توسعه روابط اقتصادی ایران و عراق ۶۳
- ۵-۱-۱- چالش‌های موجود در ایران ۶۴
- ۵-۱-۲- چالش‌های موجود در عراق ۶۴
- ۵-۱-۳- چالش‌های بین‌المللی ۶۴
- ۵-۲- اقدامات ساختاری جهت توسعه روابط اقتصادی ایران و عراق ۶۵
- ۵-۳- زمینه‌های توسعه همکاری اقتصادی و تجاری با عراق ۶۵
- ۵-۳-۱- انعقاد قرارداد تجارت دوجانبه میان ایران و عراق به منظور رفع موانع تجاری دو کشور ۶۵
- ۵-۳-۲- تکمیل راه آهن شلمچه-بصره ۶۶
- ۵-۳-۳- احداث بیمارستان و مراکز عکس برداری و تشخیص بیماری ۶۷
- ۵-۳-۴- همکاری‌های بانکی ۶۷
- ۵-۳-۵- همکاری در حوزه انرژی ۶۸
- ۵-۳-۶- همکاری در حوزه پتروشیمی ۷۱

- ۷۲-۳-۵- ارائه خدمات فنی و مهندسی ۷۲
- ۷۲-۳-۸- ترانزیت ۷۲
- ۷۲-۳-۹- گمرک ۷۲
- ۷۲-۳-۱۰- حمایت از شرکت‌های ایران برای حضور در عراق ۷۲
- ۷۳-۳-۱۱- سرمایه‌گذاری در عراق ۷۳
- ۷۳-۳-۱۲- ایجاد خط اعتباری برای ضمانتنامه‌های مورد نیاز شرکت‌های ایرانی ۷۳
- ۷۴-۳-۱۳- استفاده از خط اعتباری سایر شرکتهای سرمایه گذار ۷۴
- ۷۴-۳-۱۴- ایجاد کنسرسیوم فعالین ایرانی و ارائه تضامین بین دولتی ۷۴
- ۷۴-۳-۱۵- مشارکت در بازسازی شهرهای آسیب دیده عراق ۷۴
- ۷۴-۳-۱۶- ایجاد شهرک‌های صنعتی و مناطق آزاد تجاری مشترک ۷۴
- ۷۴-۳-۱۷- گردشگری ۷۴
- ۷۵-۴- حوزه کنسولی و دیپلماتیک ۷۵
- ۷۵-۴-۱- لغو روادید ۷۵
- ۷۵-۴-۲- حل مشکل روادید مکرر و بلنمدت ۷۵
- ۷۶-۴-۳- حل مشکل ویزای تجاری ۷۶
- ۷۶-۴-۴- همکاری زیست محیطی ۷۶
- ۷۶-۵- تسهیل ارائه خدمات آموزشی به دانشجویان عراقی در ایران ۷۶
- ۷۷-۶. جمع‌بندی و پیشنهادها ۷۷
- ۷۹- منابع ۷۹

فهرست جداول

جدول ۱. استان‌های عراق.....	۱۳
جدول ۲. پرجمعیت‌ترین شهرهای عراق.....	۱۴
جدول ۳. احزاب حاکم بر عراق پس از سقوط صدام.....	۱۷
جدول ۴. کشورها بر پایه ذخایر نفتی کشف شده تا سال ۲۰۲۱.....	۲۰
جدول ۵. عمده محصولات وارداتی عراق در سال ۲۰۱۹.....	۲۴
جدول ۶. عمده محصولات صادراتی عراق در سال ۲۰۱۹.....	۲۵
جدول ۷. رشد صادرات شرکای تجاری اصلی عراق به این کشور از سال ۲۰۰۹ تا ۲۰۱۹.....	۲۵
جدول ۸. صورت مالی بخش برق بصورت درصدی از تولید ناخالص داخلی سال ۲۰۱۸.....	۴۳
جدول ۹. هزینه تولید برق در سال ۲۰۱۸ به صورت درصدی از تولید داخلی.....	۴۳
جدول ۱۰. اجرای بودجه بر اساس حسابداری نقدی و پیش‌بینی آن برای سال‌های ۲۰۲۰ و ۲۰۲۱.....	۴۹
جدول ۱۱. حجم سالیانه بدهی داخلی.....	۵۰
جدول ۱۲. جزئیات بدهی سالیانه داخلی.....	۵۰
جدول ۱۳. خسارت داعش به بخش‌های گوناگون عراق.....	۵۴
جدول ۱۴. خسارت‌های داعش و سرمایه مورد نیاز برای بازسازی و بهسازی.....	۵۴
جدول ۱۵. قرارداد صادرات گاز ایران به بصره.....	۶۹
جدول ۱۶. تقاضای برق و توانایی تولید آن در عراق.....	۷۰
جدول ۱۷. ظرفیت ارتقای تجارت سالانه ایران و عراق در یک بازه ۵ ساله.....	۷۷

فهرست اشکال

شکل ۱. شهید محمد باقر صدر، شهید سید محمد باقر حکیم، مقتدی صدر.....	۱۵
شکل ۲. ابراهیم جعفری، نوری المالکی و هادی العامری.....	۱۶
شکل ۳. ایاد علاوی، حیدر العبادی و حمید مجید موسی.....	۱۷
شکل ۴. ایاد السامرائی، طارق الهاشمی و اسامه نجیفی.....	۱۸
شکل ۵. جلال طالبانی، مسعود بارزانی و برهم صالح.....	۱۹
شکل ۶. پیشران‌های اقتصاد عراق.....	۲۰
شکل ۷. طرح توسعه بندر فاو.....	۲۳

فهرست نمودارها

نمودار ۱. پیش‌بینی رشد جمعیت عراق تا سال ۲۰۵۰.....	۱۲
نمودار ۲. هرم جمعیت عراق در سال ۲۰۲۰.....	۱۲
نمودار ۳. نسبت جمعیت شهر نشین عراق به کل جمعیت این کشور از سال ۱۹۵۵ تا ۲۰۲۰.....	۱۳
نمودار ۴. گروه‌های شیعی که ریشه در حزب الدعوه دارند.....	۱۷
نمودار ۵. جدایی احزاب سنی از جبهه توافق و گرایش به احزاب ملی شیعی یا سکولار در مجلس دوم و سوم.....	۱۸
نمودار ۶. نمای کلی برنامه دولت الکاظمی برای اصلاحات اقتصادی (مقاله سفید).....	۲۸

- نمودار ۷. وابستگی عراق به درآمدهای نفتی در مقایسه با سایر کشورهای صادر کننده نفت..... ۳۰
- نمودار ۸. رشد تولید ناخالص داخلی به ازای افزایش یک دلاری قیمت نفت..... ۳۱
- نمودار ۹. درآمد مالیاتی بر حسب درصدی از تولید ناخالص داخلی عراق و برخی از کشورها در سال ۲۰۱۹..... ۳۱
- نمودار ۱۰. حقوق کارمندان و بازنشستگان در مقایسه با درآمد نفتی..... ۳۲
- نمودار ۱۱. تعداد کارمندان بخش دولتی - درصد نسبت به کل نیروی کار..... ۳۲
- نمودار ۱۲. مجموع حقوق بخش دولتی به نسبت تولید ناخالص داخلی در مقایسه با سایر کشورهای نفتی..... ۳۳
- نمودار ۱۳. میانگین حقوق بخش دولتی در مقابل تولید ناخالص داخلی و تورم..... ۳۳
- نمودار ۱۴. حقوق کارمندان و بازنشستگان در مقایسه با سرمایه گذاری غیر نفتی..... ۳۴
- نمودار ۱۵. سرانه شرکت‌های کوچک و بزرگ در عراق و برخی کشورها..... ۳۶
- نمودار ۱۶. سهم شرکت‌های کوچک و متوسط از مجموع شاغلین بخش خصوصی..... ۳۷
- نمودار ۱۷. مقایسه نرخ حقیقی دینار عراق نسبت به ارز برخی از شرکای تجاری..... ۳۸
- نمودار ۱۸. مقایسه سهم صادرات غیرنفتی نسبت به مجموع صادرات کالا (میانگین ۲۰۱۶-۲۰۱۸)..... ۳۸
- نمودار ۱۹. بهره‌وری نیروی کار در عراق..... ۳۹
- نمودار ۲۰. مقایسه برخی از شاخص‌های اقتصادی عراق و برخی از دیگر کشورها..... ۳۹
- نمودار ۲۱. مقایسه کیفیت توزیع یارانه در عراق و کشورهای همسایه..... ۴۰
- نمودار ۲۲. تولید برق در مقابل نسبت تحویل شده به کاربر نهایی..... ۴۱
- نمودار ۲۳. مقایسه برق تولیدی و صورتحساب مصرف‌کننده و برق مصرف شده..... ۴۲
- نمودار ۲۴. هرم جمعیتی عراق در سال‌های ۲۰۲۰ و ۲۰۳۰..... ۴۴
- نمودار ۲۵. افزایش سالیانه نیروی کار..... ۴۴
- نمودار ۲۶. انگیزه مشارکت در تظاهرات سال ۲۰۱۹..... ۴۵
- نمودار ۲۷. مقایسه سرانه تولید ناخالص داخلی طی سال‌های ۲۰۰۸ الی ۲۰۱۳ و ۲۰۱۳ الی ۲۰۱۸..... ۴۶
- نمودار ۲۸. تفاوت بین تولید ناخالص داخلی نفتی و غیر نفتی..... ۴۶
- نمودار ۲۹. همگامی تولید و مصرف سوخت مایع در جهان..... ۴۷
- نمودار ۳۰. حقوق کارمندان و بازنشستگان به عنوان درصدی از درآمد نفت..... ۴۸
- نمودار ۳۱. بدهی دولتی و ذخایر ارزهای خارجی..... ۵۱
- نمودار ۳۲. میزان نیازها در عراق به تفکیک بخش..... ۵۵
- نمودار ۳۳. میزان آسیب‌دیدگی مدارس در عراق..... ۵۶
- نمودار ۳۴. سهم صنعت گردشگری در تولید ناخالص داخلی عراق..... ۵۷

فهرست نقشه‌ها

- نقشه ۱. پراکندگی قومی مذهبی در عراق..... ۱۴
- نقشه ۲. رودخانه‌های عراق..... ۲۱
- نقشه ۳. مسیر احتمالی راه ابریشم جدید در عراق..... ۲۲
- نقشه ۴. مسیر بندر فاو تا مرز ترکیه..... ۲۳
- نقشه ۵. نقشه استان‌های درگیر جنگ با داعش در عراق..... ۵۳
- نقشه ۶. جاده‌های عراق..... ۶۰
- نقشه ۷. خطوط راه‌آهن در عراق..... ۶۱